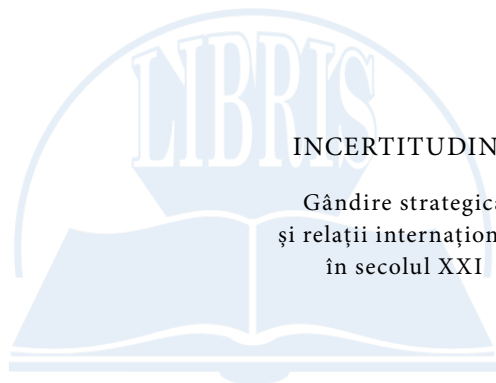
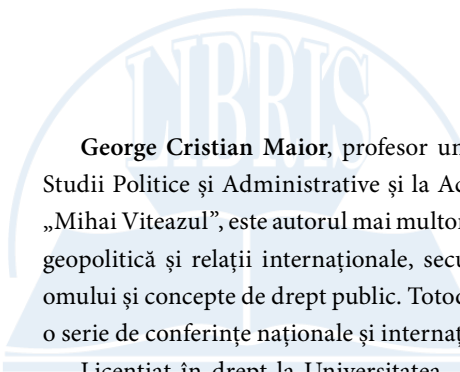

INCERTITUDINE

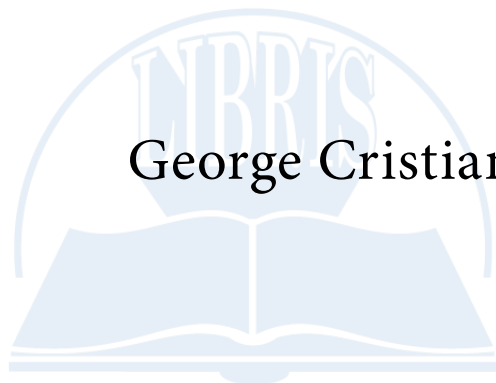
Gândire strategică
și relații internaționale
în secolul XXI

George Cristian Maior, profesor universitar la Școala Națională de Studii Politice și Administrative și la Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul”, este autorul mai multor studii și volume pe teme precum geopolitică și relații internaționale, securitate și intelligence, drepturile omului și concepte de drept public. Totodată, a participat și a contribuit la o serie de conferințe naționale și internaționale în aceste domenii.

Licențiat în drept la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, instituție care i-a acordat și titlul științific de doctor în drept internațional pentru o teză nominalizată la premiul Most al UNESCO, George Cristian Maior a obținut diploma de master în drept internațional și comparat la Universitatea „George Washington”, în Statele Unite ale Americii.

Diplomat de carieră, și-a început activitatea în Ministerul Afacerilor Externe, iar ulterior a fost secretar de stat și șef al Departamentului pentru Integrare Euroatlantică și Politica de Apărare din cadrul Ministerului Apărării Naționale, calitate în care a condus negocierile de aderare la NATO ale României. În perioada 2006–2015 a fost director al Serviciului Român de Informații.

George Cristian Maior

Incertitudine

Gândire strategică
și relații internaționale
în secolul XXI

Ediția a III-a

CARTIER
i s t o r i c

CARTIER

Editura Cartier, SRL, str. București, nr. 68, Chișinău, MD2012.

Tel./fax: 022 20 34 91, tel.: 022 24 01 95. E-mail: cartier@cartier.md

Editura Codex 2000, SRL, Strada Toamnei, nr. 24, sectorul 2, București.

Tel./fax: 021 210 80 51. E-mail: romania@cartier.md

www.cartier.md

Cărțile CARTIER pot fi procurate în toate librăriile bune din România și Republica Moldova.

Cartier eBooks pot fi procurate pe iBooks, Barnes & Noble, elefant.ro și www.cartier.md

LIBRĂRIILE CARTIER

Librăria din Centru, bd. Ștefan cel Mare, nr. 126, Chișinău. Tel./fax: 022 21 42 03.

E-mail: librariadincentru@cartier.md

Librăria din Hol, str. București, nr. 68, Chișinău. Tel./fax: 022 24 10 00.

E-mail: librariadinhol@cartier.md

Comenzi CARTEA PRIN POȘTĂ

CODEx 2000, Str. Toamnei, nr. 24, sectorul 2, 020712, București, România

Tel./fax: (021) 210.80.51

E-mail: romania@cartier.md

www.cartier.md

Taxele poștale sunt suportate de editură. Plata se face prin ramburs, la primirea coletului.

Colecția *Cartier istoric* este coordonată de Virgil Păslariuc

Editor: Gheorghe Erizanu

Lector: Valentin Guțu

Coperta seriei: Vitalie Coroban

Coperta: Vitalie Coroban

Design/tehnoredactare: Ruxanda Dobzeu

Prepress: Editura Cartier

Tipărită la Combinatul Poligrafic

George Cristian Maior

INCERTITUDINE

Ediția a III-a, martie 2015

© 2015, Editura Cartier pentru prezenta ediție. Toate drepturile rezervate.

Ediția I a apărut, în 2009, la Editura RAO.

Cărțile Cartier sunt disponibile în limita stocului și a bunului de difuzare.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Maior, Cristian George.

Incertitudine. Gândire strategică și relații internaționale în secolul XXI / George Cristian Maior. – Chișinău:

Cartier, 2015 (Combinatul Poligrafic). – 276 p. – (Colecția „Cartier istoric” / coord. de Virgil Păslariuc,

ISBN 978-9975-79-902-7).

1000 ex.

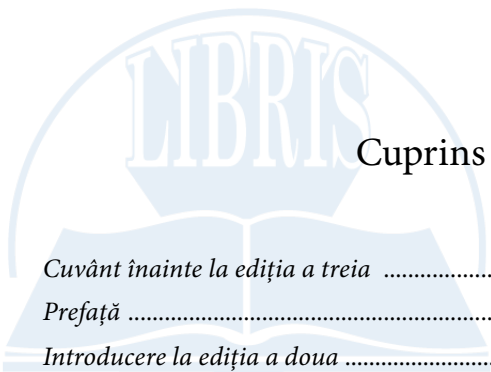
ISBN 978-9975-79-967-6.

327(100)

M 16

Copiilor mei, Lara și Cristian

Cuprins

<i>Cuvânt înainte la ediția a treia</i>	I
<i>Prefață</i>	III
<i>Introducere la ediția a doua</i>	XXII
Incertitudine	10
Echilibrul puterii în era globalizării	24
Lumile „post-post”	32
Cum înțelegem lumea internațională în care trăim după 11 septembrie 2001	43
Limitele puterii și ale politicii în era globalizării. Lecțiile realismului lui Reinhold Niebuhr	62
Rețele și statul-rețea	71
Non-statul	80
Diplomați, soldați și strategii în secolul XXI	84
Noua geopolitică. Petrol și politică în secolul XXI	98
America: excepționalism și geopolitică	108
Überpower – Josef Joffe despre tentația imperială a Americii	129
Europa și America – o alianță dificilă, dar puternică	137
Postmodernism nuclear. Rachete continentale și scuturi antirachetă: arme politice, „Grand strategy” sau un nou tip de război?	145
Imperiu, dar nu imperiu	159
Legitimitatea ca factor de putere în relațiile internaționale	165
Două lumi	169
După integrarea în Uniunea Europeană: diplomația cunoașterii	172

Iraq, Afganistan și terorismul global. Sensul noilor războaie ale secolului XXI	175
Kim și transformarea serviciilor de informații în era globalizării	186
Serviciile de informații și drepturile omului în era terorismului global	190
Lumea umbrelor	196
Cazul Miloșevici și ideea de justiție internațională	200
Spânzurarea „Poetului” dictator	205
Pornind de la Asimov: iluzia cunoașterii absolute și impor- tanța gândirii strategice în construcția ordinii în relațiile internaționale	208
<i>Indice</i>	227

Cuvânt-înainte la ediția a treia

Primăvara târzie a anului 2014 aducea cu sine lansarea, la București, a celei de-a doua ediții a volumului meu „Incertitudine. Gândire strategică și relații internaționale în secolul XXI”. Prea puține lucruri păreau să prevestească, la acea vreme, cascada de evenimente care aveau să înmărmurească, în scurt timp, opinia publică internațională. Evenimentele din Ucraina abia începeau să se deruleze la adăpostul unei „cortine de ceață”, care ascundea adevărata magnitudine a mizei puse în joc; un adevărat război civil urma să cuprindă spațiul islamic, măturând Peninsula Arabică, Nordul Africii și Sahelul; Parisul avea să devină scena unor atacuri teroriste greu de imaginat sau de explicat, generând reacții emoționale în cascadă în întreaga lume. În tot acest răstimp, reacția marilor puteri și a principalilor actori regionali la pletora de turbulențe interconectate a părut incoerentă, pe alocuri improvizată, lipsită de forță și de claritate strategică, uneori chiar ineptă.

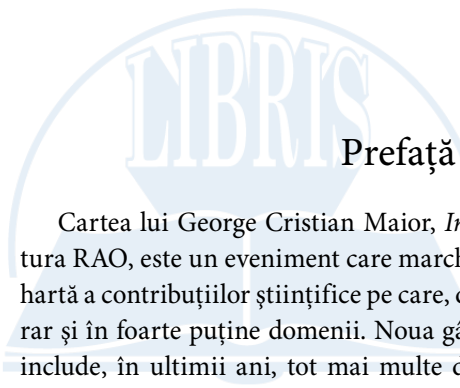
Cu siguranță, nu este prima oară în istoria modernă când ne confruntăm cu o asemenea măsură a dezorganizării spațiului internațional. Este, în schimb, prima oară când încercările de gestionare a provocărilor nu se bazează îndeajuns pe un set de concepte adecvate momentului, acele concepte care, odată transpuse în decizii înțelepte, ar ajuta oamenii de stat, să extragă din incertitudine, din haos, din factorii de stres care pun presiune pe sisteme, beneficii pentru cetățenii în slujba cărora lucrează. Guvernarea îndrumată de concepte strategice a fost adesea înlocuită de o guvernare direcționată de emoții copleșitoare, de reacții afective care nici măcar nu mai pot fi recreate în scopul analizei retrospective, uneori de ignoranță, degenerând în ceea ce Nassim Taleb numea păcatele vremurilor noastre: „putere fără dreptate, mușchi fără forță, acțiuni fără rigoare, progres fără civilizație, complicare fără profunzime,

discurs fără conținut”. Aș adăuga, parafrazându-l pe T.S. Eliot, și interpretarea fără înțelepciune a cunoașterii, a informației!

Consider că tocmai conceptul de incertitudine pe care am încercat să îl dezvolt în volumul de față (introdus încă din 2008) poate fi extrem de util pentru a desluși dinamica mai profundă a mediului internațional și de securitate în care suntem ancorați. Am dorit să examinez, din multiple perspective, în ce condiții incertitudinea poate fi, paradoxal, benefică în stat, cum poate fi aceasta domestică, gestionată, transformată în ceva ce poate fi folosit în mod rațional, chiar și în condițiile în care viitorul nu este și nu poate fi predictibil. După părerea mea, și nu numai, el poate fi doar construit inteligent spre ceva mai bun în raport cu o etapă istorică. În aceeași măsură, volumul este o pledoarie pentru rolul esențial al cunoașterii strategice, rafinată de un aparat cognitiv statal puternic, pentru a capta potențialul pozitiv al dezvoltărilor aparent haotice și a-l transforma în decizii benefice pentru cetățean și stat.

Salut apariția unei noi ediții a acestui volum în Republica Moldova, sub auspiciile Editurii Cartier, într-un moment cum nu se poate mai nimerit, când vântul incertitudinii pune la încercare direcția evoluției viitoare a acestui stat. Am speranța că cititorii vor accepta cu viziunea mea asupra universului internațional, asupra relațiilor internaționale și asupra modalității de gândire a unor obiective și opțiuni strategice în secolul XXI. Destinată oamenilor de stat și societății civile deopotrivă, îmi doresc ca această carte să netezească drumul către acele atitudini și decizii înțelepte care să plaseze ferm Republica Moldova în familia acelor care dețin pârgurile strategice către securitate, dreptate și prosperitate, în această eră postmodernă a dezordinii și incertitudinii, în care va trebui să ne obișnuim să trăim.

**Ambasador
George Cristian MAIOR**

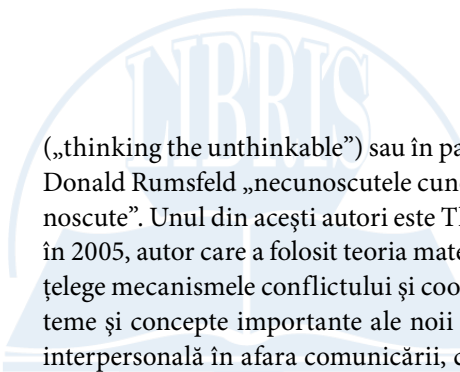
Prefață

Cartea lui George Cristian Maior, *Incertitudine*¹, apărută la Editura RAO, este un eveniment care marchează intrarea României pe o hartă a contribuțiilor științifice pe care, din păcate, țara noastră apare rar și în foarte puține domenii. Noua gândire privind arta strategiei include, în ultimii ani, tot mai multe distincții și chiar trei premii Nobel, toate obținute prin contribuții care leagă decizia, conflictul și teoria jocurilor. Fie că este vorba de conflicte militare sau de competiția economică, acest nou domeniu interdisciplinar al științelor sociale atrage atenția și, mai ales, este solicitat să rezolve probleme practice. Este vorba de noile provocări la care este obligată să răspundă gândirea strategică. Prima provocare este legată de viteza schimbărilor, de interdependențele tot mai profunde care provoacă societăților o sporită vulnerabilitate; apariția cyberspațiului, realitate nouă, ca dublură a unei realități care este greu de controlat, se adaugă multiplicării actorilor, mijloacelor de conflict și vulnerabilităților.

Lucrarea prefatăă aici face parte din familia cărților care deschid, într-o societate, piste noi de cercetare și reflecție, iar autorul se înscrie în galeria unor autori recenți, care studiază cu succes practica deciziei în condiții de haos și incertitudine, modelarea acestei decizii prin intermediul teoriei jocurilor, grup special de gânditori care au reînnoit gândirea strategică clasicizată prin Sun Tzu sau Clausewitz, mereu reinventată de cercetători de la Pentagon, RAND Corporation sau Hudson Institute și alții. George Cristian Maior se înscrie, prin ultimele sale două cărți², în direcția creatorilor pentru o nouă cultură strategică în a gândi probleme concrete de strategie militară și geopolitică, o nouă cultură pe care o putem pune sub sigla unei expresii deja celebre dintr-o lucrare a lui Herman Kahn: „A gândi strategic înseamnă să ai capacitatea de a gândi ceea ce este de negândit”

¹ Maior, *Incertitudine. Gândire strategică și relații internaționale în secolul XXI*, RAO, 2014 [2009], București.

² În afara volumului prefătat, ne referim la lucrarea *Noul aliat. Regândirea politicii de apărare a României la începutul secolului XXI*, Editura RAO, București, 2009.

(„thinking the unthinkable”) sau în paradoxalele concepte folosite de Donald Rumsfeld „necunoscutele cunoscute” sau „cunoscutele necunoscute”. Unul din acești autori este Thomas Schelling, laureat Nobel în 2005, autor care a folosit teoria matematică a jocurilor pentru a înțelege mecanismele conflictului și cooperării și care a furnizat câteva teme și concepte importante ale noii gândiri strategice: coordonare interpersonală în afara comunicării, coordonare intrapersonală (eul prezent și cel viitor), mecanica raționalității în confruntări totale sau dinamica raționalitate-iraționalitate în situații strategice. Dacă la început teoriile și conceptele lansate de Schelling și colegii lui au părut ciudate, astăzi este greu să înțelegem multe decizii strategice de factură militară sau politică fără a aprofunda logica paradoxală a echilibrelor strategice, echilibre obținute prin legea confruntării strategice și amenințării reciproce în analiza politicilor amenințării nucleare prin ceea ce se numește, în limbaj jurnalistic, „echilibrul terorii”, ceea ce a făcut ca evenimentul celebru al secolului XX, războiul nuclear, să nu mai aibă loc.

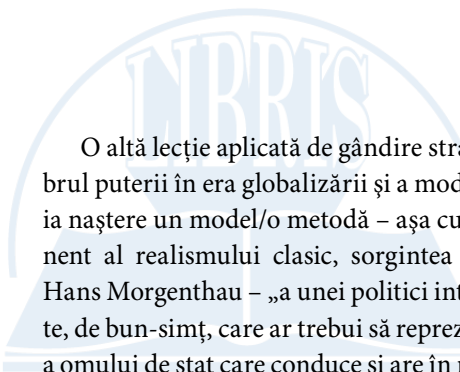
Un alt concept, cel de „iraționalitate rațională”, aplicat la logica terorismului islamic, bazat pe capacitatea de a crea percepția de iraționalitate, a produs rezultate concrete pentru strategia de luptă împotriva terorismului în ultimii ani. Sunt câteva dimensiuni structurale importante ale acestei noi modalități de a gândi negocierile, confruntarea sau decizia, pe deplin prezente în lucrarea recent semnată de George Cristian Maior.

În primul rând, tendința de înnoire de factură epistemologică, aceste lucrări având ca fundament o altă modalitate de a vedea cunoașterea. Ne aflăm undeva în proximitatea ideilor lui Edgar Morin, sociolog și epistemolog contemporan care a lansat conceptul de gândire complexă. Complexitatea, scrie Edgar Morin, necesită o strategie, adică o situație în care pilotajul automat nu mai este posibil, unde apare incertitudinea și aleatoriul. Dacă programul este o secvență de acțiuni predeterminate care funcționează când se îndeplinesc anumite circumstanțe, strategia este o acțiune care pornește de la o decizie inițială, dar care comportă pe parcurs o serie de scenarii, care se modifică în funcție de variabilele și circumstanțele noi care apar. La Edgar Morin, conceptul de program se opune celui de

strategie și, spune marele sociolog francez într-un manifest pentru gândirea complexă, trebuie să renunțăm la programe, trebuie să inventăm strategii pentru a ieși din criză³.

George Cristian Maior este un fin epistemolog în momentul când plasează întregul demers sub metafora, operaționalizată în concept, de incertitudine. De fapt, fără a avea accente agnostice, autorul consideră că nu putem gândi complexitatea lumii noastre dacă pornim de la certitudini care au termen finit de garanție cognitivă. Fără a face teorii în acest sens, autorul ne prezintă o strălucită demonstrație în capitolul în care ne propune o incitantă dezbatere despre *Cum înțelegem lumea internațională în care trăim după 11 septembrie 2001*. Citându-l pe Ulrich Beck, inventatorul sintagmei societatea riscului, care scria că „în timp de transformare - realitatea devine mobilă din punct de vedere conceptual”, autorul consideră că 11 septembrie reprezintă tocmai un eveniment „transformațional”, pentru o corectă (re)gândire a strategiei geopolitice și de securitate, fiind necesară luarea în considerare a tuturor valențelor create prin acest eveniment. În fond, 11 septembrie a demonstrat că nu mai există o singură ordine internațională, specifică teoriilor clasice asupra relațiilor internaționale, ci se vorbește despre lumi internaționale, aflate într-o continuă interacțiune: pe de o parte, lumi ale căror valori sunt pacea, stabilitatea, echilibrul puterilor, care încearcă să promoveze anumite modele de legitimitate având în centru libertatea; pe de altă parte, lumi în care prevalează instabilitatea, violența, insecuritatea, războiul, care încearcă să interpreteze libertatea într-o manieră proprie ori să-și găsească alte ancoră culturale sau axiologice. Ca o rezultantă pentru aceste mișcări de profunzime, contextul în care se desfășoară toată această re poziționare este dominat de globalizare, factor catalizator al relațiilor internaționale întrucât constituie fondul interacțiunii dintre aceste lumi; consecințele dinamicii globalizării: progres sau violență, care duc la destabilizarea ordinii internaționale; noul actor al relațiilor internaționale este „non-statul”.

³ Morin, Edgar, *Introduction à la pensée complexe*, Editions du Seuil, 2005, p. 157.

O altă lecție aplicată de gândire strategică este cea legată de echilibrul puterii în era globalizării și a modurilor în care, în diferite epoci, ia naștere un model/o metodă – așa cum o prezintă principalul exponent al realismului clasic, sorgintea filosofică a acestui principiu, Hans Morgenthau – „a unei politici internaționale prudente, moderate, de bun-simț, care ar trebui să reprezinte ultima ambiție a statelor și a omului de stat care conduce și are în mână destinele politicii externe și diplomației”⁴. El susține că se poate ajunge astfel la o formulă capabilă să controleze ambițiile și propensiunea immanentă pentru dominație a unităților individuale. Această teorie devenită clasică arată că fără efectele moderatoare ale echilibrului, anarhia din relațiile internaționale ar echivala într-adevăr cu haosul, mai rău, cu superioritatea greu de controlat a acestei puteri care reușește să acapareze controlul total asupra sistemului. În cele din urmă, imprimă un element ordinator de regularizare a raporturilor dintre state, deosebit de eficient în contextul inexistenței unui guvern sau a unei autorități internaționale. Fundamentul echilibrului este dat de puterea unităților care alcătuiesc sistemul, de capacitățile militare și economice ale acestora, în conexiune cu caracteristicile lor demografice, cu geografia în care se plasează. Metafora atașată acestui principiu este cea folosită de istoricul englez William Camden, și anume un „cântar, o balanță”, și a „greutăților de pe cântar”. Atunci când balanța este în stare de echilibru, există pace, stabilitate în relațiile internaționale. Atunci când ea este în dezechilibru sau se află în proces de echilibrare, relațiile internaționale sunt într-o dinamică turbulentă, care poate însemna război sau poate însemna o situație de instabilitate în politica internațională până când echilibrul se formează. Însă acest cântar nu are un punct de echilibru fix, deoarece este imposibil de evaluat exact greutatea cu care apasă fiecare stat, iar, pentru a se menține echilibrul, este necesară o atenție sporită și constantă la devierea acestuia.

O contra-perspectivă la principiul echilibrului puterii este abordarea președintelui american Woodrow Wilson, o viziune apreciată

⁴ Maior, *op. cit.*, p. 72.

ca fiind totală, radicală și absolută. Echilibrul puterii a fost echivalat cu competiția necontrolată pentru putere a statelor, cu războiul care vine inevitabil pe acest fundal, cu cauzele ultime și adevărate ale conflictului. Pacea și stabilitatea internațională nu pot și nu trebuie să fie efectul unui aranjament al unor calcule legate de distribuția puterii, de alianțe create pentru a configura și a menține balanțe de putere. Dimpotrivă, chiar aceste calcule artificiale au generat războaie. Pentru Wilson, pacea își are rădăcinile în democrația statelor, în principiul conform căruia „guvernele își derivă puterile juste din consimțământul celor guvernați”.

Pacea este un produs al justiției interne și internaționale, planuri care se suprapun, care nu are sens fără democrație și care nu poate ignora „opinia publică” a umanității. Pacea fără victorie marchează tranșant diferența dintre două filosofii complet diferite asupra păcii și războiului. „[...] Nu trebuie să fie un echilibru al puterii, ci o comunitate a puterii. [...] Lumea trebuie făcută sigură pentru democrație” (The world must be made safe for democracy)⁵. Concluzia lui George Cristian Maior este foarte clară: este nevoie să regândim conceptul de balanță de putere pentru secolul XXI. Dacă pe talerele balanței au fost puși la început doar agenți statali, în contextul globalizării agenți non-statali, cum ar fi șefii unor multinaționale financiare sau transnaționale, precum și capii unor grupări teroriste au un impact uneori decisiv asupra politicilor statale. Astfel schemele mecanice ale balanței au acum o aplicabilitate limitată datorită imperativului de regândire a conceptului așa încât acesta să ia în calcul rolul actorilor non-statali, al obiectivelor atât ale vechilor, cât și ale noilor actori pe scena internațională, multitudinea de interese și de elemente de putere, statală și non-statală, care transformă peisajul geopolitic global.

Deosebit de inovativă este analiza lui Maior într-un capitol de reconstrucție a instrumentelor conceptuale, ocazie cu care tânărul expert în analiză strategică analizează inflația prefixului „post”, inflație de *post* ce a impregnat masiv dezbaterile intelectuale privind politica și relațiile internaționale post-Război Rece; multe univer-

⁵ Apud Maior, *op. cit.*, p. 75.

sități au schimbat denumirea cursurilor de relații internaționale în „studii post-Război Rece”. Prefixul „post” devine un concept destul de cuprinzător, consideră autorul, iar aceste schimbări au la bază o eră îndelungată, care s-a sfârșit brusc și în care relațiile internaționale au fost dominate de Războiul Rece. Tot în acest context se încadrează conceptul de postindustrializare: „semnifică schimbările importante din sfera economică, determinate de apariția noilor tehnologii, și transformarea sistemelor economice tradiționale sub presiunea globalizării, a digitalizării, a revoluției comunicațiilor”⁶. Sistemele de producție industrială pierd teren în fața sectoarelor de servicii, care îmbină domeniile cunoașterii și pe cel al cercetării. Astfel, creșterea productivității se bazează, în principal, pe „inovația tehnologică mai mult decât pe investițiile *per se*”.

Analiza merge invariabil spre evenimentele din SUA de la 11 septembrie 2001, evenimente care au produs schimbări radicale în ceea ce privește politica și relațiile internaționale, prefixul *post* devenind concept explicativ al lumii și politicii americane și internaționale de după atacurile teroriste. La acest punct al demersului de reconstrucție conceptuală, autorul aduce în atenție un analist american la modă, controversat dar incitant: Fareed Zakaria. Fareed Zakaria vorbește de lumea postamericană, referindu-se la declinul imperiului american, completat de „creșterea restului” (Europa, China, India, Brazilia). Zakaria analizează declinul puterii americane, care este tot mai mult concurată de noile puteri intrate pe piața internațională, el afirmând că au existat trei „mișcări tectonice” în istoria relațiilor internaționale: creșterea influenței Occidentului în sec. al XV-lea, consolidarea puterii Americii, transformarea acesteia în cea mai puternică națiune și „mișcarea tectonică” actuală, definită prin „răsăritul restului”, lumea postamericană. Conform lui Zakaria, lumea postamericană nu este o lume antiamericană, ci pur și simplu o lume care se bazează pe o nouă ordine și în care puterea este redistribuită altor actori, asta deoarece „nicio putere statală (fie ea cea americană) nu are cum să se ridice decisiv deasupra forțelor inexorabile ale globalizării – economice, tehnologice, culturale și, în cele din urmă, politice”.

⁶ Idem, p. 80.

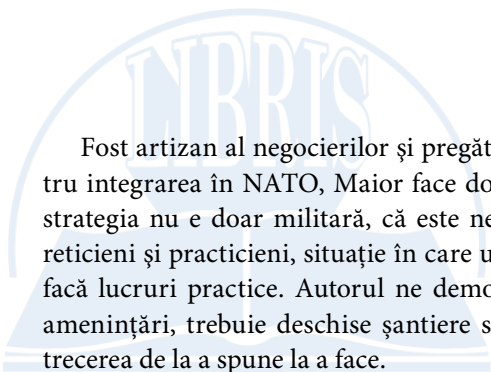
Ideea de incertitudine, ca metaforă și concept integrator, apare din următorul paradox: puterea care se formează este foarte mare, poate mai mare ca niciodată, dar la fel este și gradul ei de diseminare.

Astfel, în ciuda faptului că actorii pot accesa cu ușurință puterea, niciun actor nu poate deține o asemenea cantitate de putere, încât să ajungă la situația de dominație absolută, chiar și pentru un scurt timp. În fine, autorul american este de părere că o astfel de situație duce la foarte multă incertitudine, stare care, de altfel, caracterizează tot mai mult secolul XXI. Într-o asemenea lume „puterea absolută este, mai mult ca niciodată, o iluzie”. Incertitudinea nu mai este o etichetă, ci tinde să devină tot mai mult un concept operațional, cel puțin prin perspectiva tendințelor prospective de descoperire a unor „incertitudini-cheie”.

Un exemplu cât se poate de relevant pe care George Maior îl aduce este momentul de după criza economică declanșată la sfârșitul anului 2008, precum și efectele acesteia la nivel internațional, efecte care au generat o serie de incertitudini și semne de întrebare, fiind puse sub semnul îndoii principii economice, dar și faptul că această criză nu a fost prevăzută în zona sa de origine, denotând astfel incapacitatea de a descrie evoluțiile viitorului.

În fine, autorul îi opune conceptului „postistorie”, concept utilizat de Fukuyama, care crede că istoria ar putea să se sfârșească, perspectiva lui Branco Dimitrievici, care percepe postistoria ca fiind timpul de după istorie, un timp al perspectivelor multiple, o situație ce presupune criterii individuale, deschise și flexibile, un timp al coexistenței unor valori diferite și adesea contradictorii, un spațiu în care noutatea se manifestă în domeniul metamaterialului. Curajoasa redefinire a istoriei făcută de Branco Dimitrievici drept câmp multi-logic fără adevăr final este asumată cu curaj de Maior și adoptată ca orizont epistemic pe care se bazează, în fond, întreaga lucrare.

Dar nu analiza de reconstrucție conceptuală și teoretică este structura de susținere a lucrării *Incetitudine. Gândire strategică și relații internaționale în secolul XXI*.

Fost artizan al negocierilor și pregătirilor armatei române pentru integrarea în NATO, Maior face dovada că în lumea de astăzi strategia nu e doar militară, că este necesară o alianță între teoreticieni și practicieni, situație în care uneori teoreticienii ajung să facă lucruri practice. Autorul ne demonstrează că, în fața noilor amenințări, trebuie deschise șantiere strategice – că este urgentă trecerea de la a spune la a face.

În noile războaie, în care cunoașterea este o armă tot mai importantă, academicienii se intersectează cu practicienii. Intelectualii apărării naționale sunt, în fond, noii soldați.

O viziune, să recunoaștem, nouă, pe care încă nu cred că sunt pregătiți să o accepte generalii bătăliilor clasice și militarii care considerau sarcina apărării țării un atribut al uniformelor.

De unde vine această necesitate de a schimba logica pregătirii strategiei de apărare națională? Este vorba de două concepte-cheie pe care George Maior le aduce ca suport pentru întreaga sa construcție, concepte noi, rezultate din analizele cele mai noi ale științelor sociale: statul-rețea și non-statul.

Statul-rețea. În fața schimbărilor și a evoluțiilor produse de secolul XXI, statele rezistă tot mai greu presiunii de a ține granițele închise și, în continuare, bine definite. „Devine tot mai dificil ca statele să opună baraje fizice față de transportul ideilor, bunurilor, capitalurilor sau persoanelor peste frontierele naționale”⁷. Citându-l pe Ulrich Beck, care propune ca acele concepte ce fundamentează societatea modernă (casa, familia, clasa, statul, economia, politica) să fie regândite, reconceptualizate din perspectiva cosmopolitanismului metodologic, Maior arată că trebuie găsită o formă de explicare a legăturii dintre forma tradițională a relațiilor internaționale (bazate pe stat și teritoriu) și noile forme ale acestor relații, apărute în urma procesului de globalizare. Este propus în calitate de concept explicativ cel de *stat-rețea*, elaborat de Manuel Castells. Castells consideră că aceasta este forma finală în care ajung statele supuse schimbărilor de structură și rol, „[...] rețeaua fiind înțeleasă în sensul unui set de noduri” (centre,

⁷ Idem, p. 119.

după unii) care generează „o structură complexă de comunicare, construită în jurul unui set de obiective care îi asigură simultan unitatea de scop și adaptabilitatea la mediul în care operează”.

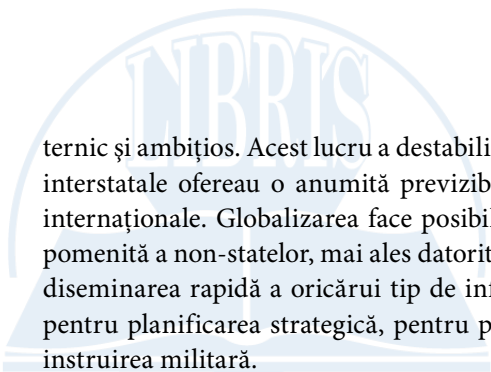
Rețelele, consideră George Maior, joacă un rol extrem de important în dezvoltarea relațiilor internaționale actuale. Există rețele specifice noii ere, care determină evoluții negative în domeniul financiar sau cel al securității (declanșarea crizei economice mondiale; atacurile teroriste care au la bază o rețea cu noduri în peste 60 de state), iar „distincția [...] dintre domeniul intern și cel extern al statului devine tot mai puțin vizibilă și perceptibilă datorită efectelor transnaționale, internaționale și subnaționale ale rețelelor”⁸. La finalul capitoului, autorul avertizează, cu referire poate și la realitatea românească și la obtuzitatea politicianilor, că fenomenul va deveni tot mai larg răspândit, generând atât efecte pozitive, cât și efecte negative la nivelul politicii și relațiilor internaționale, iar reacțiile negative ale statelor față de rețele, ignorarea acestora și lipsa de deschidere față de acestea ar putea duce la consecințe negative, precum marginalizarea și excluderea din sistem.

Nu putem să nu apreciem pertinenta analizei, dar și vecinătatea cu un concept lansat în ultima vreme de Noam Chomsky, acela de state-eșuate⁹, concept sugerat și de ultimele lucrări ale lui Francis Fukuyama: non-statul. În contextul actual, conform autorului, non-statul, definit drept „o entitate indefinită politic și strategic, lipsită de atributele nominale și structurale ale statalității (inclusiv de teritoriu)”, devine o problemă majoră pentru relațiile internaționale. Un exemplu în acest sens este atacul Al-Qaeda asupra Statelor Unite ale Americii. Robert Cooper utilizează următoarea sintagmă pentru a descrie situația: „Non-statul atacă acum Statul”.

O astfel de grupare non-statală a reușit să creeze schimbări fundamentale în dinamica relațiilor internaționale și să provoace două războaie în Afganistan și Irak, aceasta fiind puternic dispersată teritorial, lipsită de armate vizibile și de suveranitate, și nu un stat pu-

⁸ Idem, p. 127.

⁹ N. Chomsky, *State eșuate*, Editura Antet, 2007.

ternic și ambițios. Acest lucru a destabilizat credința cum că relațiile interstatale ofereau o anumită previzibilitate și raționalitate vieții internaționale. Globalizarea face posibilă această influență nemai-pomenită a non-statelor, mai ales datorită internetului, care permite diseminarea rapidă a oricărui tip de informație, oferind un mijloc pentru planificarea strategică, pentru propagandă, inclusiv pentru instruirea militară.

Aceste grupări au o structură de rețea, nu se bazează pe ierarhii rigide și sunt orientate mai degrabă înspre ofensivă violentă decât spre defensivă. Non-statele au puterea de a „fura” elemente clasice ale puterii statului și constituie un inamic redutabil pentru actorii statali. Cu toate acestea, nu avem de-a face cu o diminuare a rolului statului în relațiile internaționale, însă apar atentate la „monopolul legitim al exercițiului puterii în relațiile internaționale” care vin din partea acestor entități non-statale, cu scopul de obținere a puterii.

Non-statul este populat de „noul inamic”, cu forme amorfe și imprecise, cu o viteză, mobilitate și putere „lichidă”, care nu ocupă un areal geografic determinat, fără centre de greutate, fără căi comerciale care pot fi interzise, fiind astfel dificil de reperat și anihilat prin mecanismele defensive obișnuite ale statelor naționale (inclusiv NATO s-a văzut nevoită să se reorganizeze în fața acestui nou actor).

Noua amenințare apare din partea „statelor slabe”, a „stateelor eșuate”, slăbiciune structurală a ordinii internaționale și sursa conflictelor majore ale secolului XXI.

Maior fixează deosebit de expresiv și apăsător schimbarea de paradigmă; dacă în paradigma clasică urmărirea obținerii hegemoniei, echilibrul ulterior de putere – ambele apanaje ale statelor puternice, bine înarmate și stabile – erau sursele principale de conflict, în paradigma postmodernă statele slabe, sărace, fără forță de decizie în plan internațional sunt cele care constituie amenințări latente sau directe la adresa securității globale.

Ce se poate face pentru a se încerca o contracarare? Ce opțiuni există pentru contracararea acestui efect?

George Maior vorbește despre două soluții pragmatice, cumulative sau noncumulative:

1. Statele slabe sunt ajutate să-și depășească această condiție pentru a putea controla fenomenele care se petrec pe propriul teritoriu și/sau este necesară o intervenție din exterior în restructurarea învelișului suveranității pentru anihilarea activităților ilicite ale organizațiilor adăpostite pe teritoriul lor (de exemplu intervenția SUA în Afganistan, Irak).

Dacă privim din această perspectivă postmodernă, evenimentele de la 11 septembrie subliniază tocmai emergența acestor noi lumi și ordini, care, sub apanajul globalizării, reprezintă noi amenințări la nivelul securității internaționale, iar concluzia este că, dacă ne plasmăm în paradigma realistă, 11 septembrie 2001 reprezintă un moment de *continuitate a istoriei*, neaducând nimic nou, violența, războaiele, teroarea fiind prezente pe tot parcursul istoriei. Dacă însă se are în vedere că globalizarea facilitează interacțiunile dintre diverse medii, statul-națiune fiind depășit și chiar intrat în disoluție, conturându-se „non-statul”, locul statelor puternice în capacitatea de a genera conflict este luat de către „statele slabe”, 11 septembrie accentuând faptul că acest fenomen este cu mult mai pregnant decât poate s-ar fi crezut, reprezentând un element de discontinuitate revoluționară.

De remarcat un lucru important: postmodernismul pentru care pledează George Maior în analiza strategică și în relațiile internaționale se altoiește pe terenul solid al realismului lui Reinhold Niebuhr. În contextul globalizării și al schimbărilor pe care le produce, autorul prezintă abordarea realistă a filosofului Reinhold Niebuhr pentru a avertiza împotriva entuziasmului excesiv privind aspectele pozitive ale acestui fenomen, atrăgând atenția că inclusiv fenomene profund negative precum criza economică, războaiele sau terorismul sunt, de asemenea, asociate cu acesta.

Un alt aspect pe care autorul îl întărește este acela că dezvoltarea tehnologiei și progresul economic nu sunt sinonime cu progresul moral sau politic la nivel internațional. Incertitudinea impregnează fiecare aspect ce ține de globalizare, lucru care face un demers analitic foarte dificil, demonstrând în același timp că nu este înțelept a ignora limitele politicii internaționale și a supraestima validitatea unei soluții universale.

Filosoful american, sceptic în ceea ce privește idealismele, lansează încă de la începutul secolului XX ideea „persistenței unei iluzii periculoase asupra posibilităților de management al destinului istoric al omului, care revine adesea, uneori cu obstinatie, în gândirea și practica politică”¹⁰.

Această precauție, conform autorului, este valabilă atât în cazul comunismului, cât și în cazul așa-numitului „excepționalism al puterii americane” și al globalizării. Justificarea acestui lucru este faptul că interesele individuale și imorale se vor insinua invariabil până și „în cea mai ideală întreprindere și în obiectivele cele mai universale, urmărite în momentele de maximă raționalitate...”, lucru care duce la ipocrizie. Astfel, efortul de a controla sau a programa forțele istorice nu trebuie să omită faptul că omul însuși li se supune, iar „până și cele mai nobile și bune acțiuni umane implică o doză de nevinovăție”.

O noțiune pe care autorul o propune ca fiind mai rațională, preluată din discursul lui Niebuhr, este aceea de *echilibru al puterii*, care poate facilita stabilitatea și pacea, idealizarea excesivă a unor idei putând duce la o confuzie periculoasă dintre religie și politică. Ceea ce este esențial în abordarea realității sociale și istorice este a nu se porni de la „precepte și dogme cu caracter absolutist, ignorând contextele specifice, particulare pe care le generează derularea concretă a istoriei”.

Din păcate, așa cum notează Maior cu o oarecare amărăciune, avertismentele lui Niebuhr trec neobservate, fiind înlocuite de exaltarea triumfului liberalismului, enunțată de Francis Fukuyama, care vorbea de „sfârșitul istoriei”.

În final, George Maior, ca un tânăr cadru didactic, ne face dovada unor interpretări în spiritul gândirii complexe și al postmodernismului proferat ca soluție metodologică, dar și operațională, ne face și demonstrația analizei unor cazuri concrete, dovadă puternică a faptului că, în cazul autorului, este vorba deja de un practician, unul din acei noi soldați născuți la intersecția dintre soldat-diplo-

¹⁰ Maior, *Incertitudine...*, p. 112.

mat-expert în cunoaștere aplicată defensiv, dar și ofensiv asupra țărilor în noul război mondial nedeclarat.

Într-o superbă analiză despre *Noua geopolitică. Petrol și politică în secolul XXI*, autorul explică faptul că, deși în contextul actual ar putea părea că factorul geografic și-a pierdut importanța în relațiile internaționale, lucrurile nu stau în mod necesar astfel. Acest lucru se datorează faptului că geopolitica resurselor rămâne printre cele mai importante determinante ale conflictelor și jocurilor strategice. Există o continuă competiție pentru resursele energetice, în mod evident dependente de poziționarea geografică; acest lucru nu este însă singurul determinat de poziționare, la el alăturându-se și accesul la rutele de transport. Astfel, luptele nu se mai dau pentru teritorii propriu-zise, iar ideea de *Lebensraum* (spațiu vital) înseamnă acum influență culturală, economică, politică și controlul resurselor.

2. Nu în ultimul rând, luând ca motiv situația concretă a conflictelor armate din Irak și Afganistan, autorul realizează o strălucită disertație despre sensul noilor războaie ale secolului XXI. Aici autorul prelungește o serie de teme dragi despre politica de securitate a României, teme care, la apărtaia lucrării precedente, *Noul aliat*, au produs rumoare printre adepții clasicismului strategic.

Sunt dezbătute în acest capitol atât problema războiului împotriva terorismului la nivel global, cât și rolul României în intervențiile din Irak și Afganistan, iar aici analiza lui Maior nu lasă nicio urmă de ambiguitate: poziționarea față de Irak reprezintă o problemă de natură politică, strategică și culturală nu doar pentru România, ci pentru întreaga alianță. În cazul României, evenimente petrecute departe de granițele statului pot reprezenta o amenințare la adresa securității naționale (ex.: 11 septembrie 2001), din două perspective: posibilitatea de a avea victime printre conaționali, pe de o parte, și prin prisma participării la o alianță politico-militară internațională, care presupune interese comune și credibilitate, pe de altă parte.

Specificul războiului împotriva terorismului: un război asimetric, pentru care marile puteri nu au fost pregătite pentru că nu l-au anticipat la nivel strategic și politic. Nu este un război împotriva unor state, ci împotriva unor entități militare și paramilitare care

ocupă teritoriul unor state slabe, fără a depinde de acesta (cazul Al-Qaeda în Afganistan).

Împotriva unor analiști ai vechiului tip de gândire, Maior face demonstrația că, prin intermediul globalizării și al progresului tehnologiei informației, acest tip de război transcende localul, uzura nu este doar una materială, ci și de natură psihologică, atingând nu doar militarii angajați în luptă, ci și civilii, într-un mod mai direct decât o făcea războiul clasic (ex.: transmisiuni televizate sau on-line cu execuții, amenințări publice etc.). Cele două aliate în războiul împotriva terorismului, SUA și Europa, au perspective diferite în ceea ce privește modul de abordare a conflictului. În opinia autorului, aliații europeni nu percep cu aceeași intensitate amenințarea adusă de terorism la adresa securității naționale.

Nu sunt ocolite problemele de analiză critică: dacă SUA sunt mai deschise înspre acțiunea armată și nimicirea violentă a forțelor teroriste, mare parte a aliaților europeni preferă măsuri bazate pe negociere și pe stabilirea și menținerea păcii.

Este o bună ocazie pentru George Maior să manifeste un realism analitic și față de realitatea românească atunci când demonstrează că opinia publică românească a perceput implicarea noastră în conflictele din Asia în două moduri: ca pe o ocazie de a demonstra că putem fi utili în context internațional și pentru a facilita aderația României la NATO, pe de o parte, iar pe de altă parte, intervenția a fost criticată și luată în derâdere: noi nu am fost niciodată o țară de cotropitori și, oricum, România nu reprezintă o țintă de interes pentru teroriști.

Deși autorul nu o spune aici, toate argumentele demonstrează că în România lipsește încă o cultură strategică.

Privită din acest unghi, cartea lui George Maior este un semnal de alarmă, dar și un act de instituționalizare a unui nou model de gândire a relațiilor internaționale.

Ca și lucrările precedente, cartea pe care o scrie Maior este vie, trăiește, este parcă mai tare ca un roman polițist: are în sine toate războaiele. Este vie și pentru că are o țintă: lupta cu șabloanele gândirii statice și ideologiilor stereotipe care abundă încă în analiza

relațiilor internaționale și a conflictelor armate, lucrarea *Incertitudine* fiind un manifest pentru gândire realistă – post-haos.

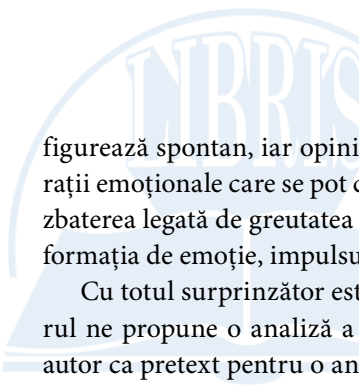
Scrisul este unul plăcut, viu, dinamic, iar argumentarea pozitivă este completată de incursiunile în poezie, istorie, filosofie. Argumentarea își schimbă tonul parcă în funcție de schimbarea publicului-țintă. Lecțiile pentru militari, politicieni și strategii sunt completate de lecțiile discrete conținute în modul de argumentare sau chiar în registrul exemplelor. Până la urmă, media specializat-nespecializat a publicului cărții poate înțelege că trăim o schimbare de paradigmă, că ne aflăm în fața unei noi cotituri epistemologice și praxeologice. Este vorba de faptul că, deși cantitatea de putere este cea mai mare din istorie, ea are și cel mai mare grad de dispersie.

Aș întui aici și o puternică afirmare a schimbării unor paradigme cognitive: odată cu această modernitate fluidă, oamenii sunt în situația de a gestiona identități multiple, ceea ce activează tipare de atitudine sau comportament imprevizibile. De unde incertitudinea față de viitor nu doar ca metaforă integratoare, dar și ca principiu epistemologic mobilizator de resurse creative și inovative. Noii soldați ai apărării statelor vor trebui să fie experți în istorie, sociologie, cultură și să manifeste empatie și înțelegere culturală, să fie în același timp agenți ai socializării, dar și fermenți ai schimbării controlate. Noul război este unul cognitiv, un război al minților, dar și unul al sufletelor.

Autorul însuși este prototipul unui asemenea soldat universal, inclusiv prin modul în care pune întreaga lucrare sub semnul metaforei labirintului, dragă lui Borges, metaforă însoțită de motto-ul drag lui George Maior după care Rațiunea (cu R mare) nu va înceta să viseze la un plan al Labirintului.

Talentul de scriitor al autorului este un foarte mare avantaj, reușind să dea lucrării expresivitate și cititorului imagini emblematice, de neuitat, cum este cea a lui Tony Blair citind *Coranul*.

Dimensiunea autobiografică dă viață cărții, multe din interogațiile autorului având greutatea și dramatismul unor întrebări despre intelligence și dilemele unei asemenea munci în condițiile în care rețelele sociale sunt în tot mai mare măsură fără centru fix, se con-

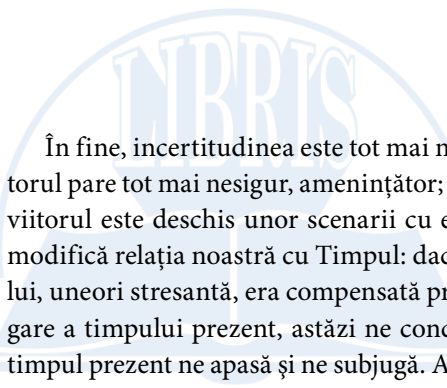
figurează spontan, iar opinia publică este reprezentată de configurații emoționale care se pot cimenta sau nu. Nu este lăsată la o parte zbaterea legată de greutatea de a depăși prejudecăți: de a separa informația de emoție, impulsul de rațional, strategicul de tactic.

Cu totul surprinzător este ultimul capitol al cărții, în care autorul ne propune o analiză a unei utopii din domeniul SF, luată de autor ca pretext pentru o analiză epistemologică a rolului informației în modelarea și predicția unui viitor optimizat, fără conflicte, violențe și rupturi evolutive. Nu este gratuită această ultimă pistă spre care ne împinge George Maior, deoarece trecerea de la analiza relațiilor internaționale la elementele de profunzime ale evoluției sistemului social ne duce spre studiul unor obstacole și paradoxuri epistemologice.

În primul rând, studiul proceselor sociale reale relevă că este deosebit de complicat să controlăm procesele prin care decidem, adică atitudinea față de incertitudinea evoluțiilor și consecințele viitoare ale deciziilor. Complexitatea se naște și din numărul de actori sociali: cu cât acesta este mai mare, cu atât complexitatea crește, iar riscul unor dezvoltări nedorite sau consecințe neașteptate devine tot mai mare.

În al doilea rând, riscul este o componentă normală, inevitabilă a proceselor de management societal, și mai ales de luare a deciziilor în condițiile unei incertitudini galopante, dar și în condițiile unei densități decizionale majore și ale unei precarități a controlului crizelor, ceea ce îi face pe mulți sociologi să afirme că trăim într-o societate a turbulențelor.

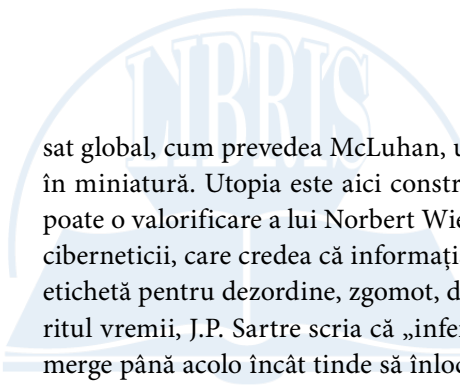
În al treilea rând, turbulențele sociale, politice sau economice rezultă din procesele de fragmentare sau din logicile motivaționale contradictorii, adevărați curenți de profunzime pentru evoluțiile societății din ultimele decenii. Societatea incertitudinii este tot mai vizibilă și în falimentul total al mitului progresului sau în deziluziile ce provin din schimbările sociale ale ultimelor decenii, din opacitatea socialului. Indivizii sunt tot mai împovărați de multiplicarea exigențelor puse pe umerii lor, în timp ce societatea sau statul se derobează tot mai mult de responsabilitățile care le revin, ceea ce scade mult încrederea în instituții, dar și în viitorul societății.

În fine, incertitudinea este tot mai mare în condițiile în care viitorul pare tot mai nesigur, amenințător; pentru tot mai mulți oameni viitorul este deschis unor scenarii cu efect anticipat ca negativ. Se modifică relația noastră cu Timpul: dacă în trecut trăirea prezentului, uneori stresantă, era compensată printr-o fugă spre viitor, o negare a timpului prezent, astăzi ne concentrăm asupra prezentului, timpul prezent ne apasă și ne subjugă. Apar mutații importante, una dintre ele fiind împingerea individului de la un model al supunerii la reguli, specific societății tradiționale, la un model al autonomiei individuale și libertății în care, din nefericire, este pus să gestioneze riscuri și responsabilități pentru care nu este pregătit și cărora le face față foarte greu. Câștigul în libertate și autonomie a fost dublat de o pierdere în certitudine și siguranță; am eliberat individul de unele constrângeri, dar am fragilizat suportul social. Incertitudinea devine astfel o dimensiune importantă a vieții sociale, a evoluției, dar și o limită a capacității noastre de anticipare și control al dezvoltării.

De ce totuși Maior folosește ca pretext un reper literar și o falsă știință, psihoistoria, pentru a ne dirija spre o reflecție asupra instrumentelor noastre de a optimiza viitorul, nu doar de a-l prevedea?

Lumea solariană imaginată de Asimov este un răspuns, cu mijloacele literaturii, la unele interogații apărute imediat după cel de-al Doilea Război Mondial, întrebări prin care disciplinele umaniste au încercat să găsească un răspuns la întrebarea esențială: cum putem reumaniza lumea, cum putem găsi modele care să elimine violența și alte probleme sociale importante cu caracter disfuncțional. Șocați de cruzimile a două războaie mondiale dintr-o jumătate de secol, mulți gânditori s-au întrebat dacă nu cumva prin tehnologie și tehnică vom putea ajunge la eliminarea unor tare și contradicții. Asimov propune o soluție interesantă: un individualist interactiv desincronizant. Printr-o soluție tehnică evoluată, comunicarea îi izolează „fizic” pe indivizi, evită întâlnirea directă, curăță raporturile sociale de zgura prezenței și civilizează socialitatea. Este vorba despre un fel de individualism de separare, spațiul personal nu trebuie împărțit cu nimeni. Se creează o lume-reșea sau un fel de

sat global, cum prevedea McLuhan, un fel de proces de globalizare în miniatură. Utopia este aici construcția unei lumi fără violență, poate o valorificare a lui Norbert Wiener, unul dintre întemeietorii ciberneticii, care credea că informația poate lupta contra entropiei, etichetă pentru dezordine, zgomot, dezorganizare, violență. În spiritul vremii, J.P. Sartre scria că „infernul sunt ceilalți”, iar Asimov merge până acolo încât tinde să înlocuiască sociabilitatea cu interactivitatea, unde, sugera el, interacțiunea dintre indivizi rămâne, este chiar mai performantă fiind reacțională, rapidă și angajantă.

Un exercițiu incitant de reflecție, în care concluzia este că nicio teorie a socialului nu pare să fie perfectă; întotdeauna vor exista variabile care scapă cunoașterii și acțiunii umane, întotdeauna va apărea doza de subiectivitate și liber-arbitru în răspunsul indivizilor la gama variată de situații ce apar în viața socială și politică concretă. Marea încercare pentru spirit, evident, și pentru managementul dezvoltării și relațiilor internaționale este, în viziunea lui George Maior, căutarea unei conexări a modelelor de previziune cu modele și proceduri de luare a deciziei într-o lume tot mai afectată de incertitudine, dar guvernată totuși de o certitudine care ne dă speranțe: cunoașterea și creativitatea umană sunt resurse antientropice și sunt inepuizabile. O încheiere plină de speranțe și un adevărat program umanist de cercetare, analiză și previziune a viitorului relațiilor internaționale, și mai ales a viitorului României ca stat național și suveran, dar și ca actor implicat în sistemele de parteneriat și colaborare în domeniul securității.

Expert în comunicare, autorul termină lucrarea cu două imagini de forță, una parcă relevantă pentru calitatea sa (de fost șef al Serviciului Român de Informații) și alta pentru condiția politicianului și gânditorului strategic de azi. Vorbind despre *Lumea umbrelor*, lumea serviciilor de informații, Maior ne prezintă cartea lui Efraim Halevy, fost diplomat, ofițer de informații și director al Mossadului. Cartea constă în mărturisirile lui Halevy, experiența sa în lumea serviciilor secrete și discuții despre influența acestui gen de servicii în lume. Lumina este pusă pe viața în serviciile de intelligence ca o viață trăită în umbră, complexă și incertă.